

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت پژوهش و فن آوری
به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضای هیئت علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل **حقیقت جویی**: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل **رعایت حقوق**: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل **مالکیت مادی و معنوی**: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل **منافع ملی**: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه همکاران پژوهش.
- ۵- اصل **رعایت انصاف و امانت**: تعهد به اجتناب از هر گونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل **رازداری**: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل **احترام**: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هر گونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل **ترویج**: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل **برائت**: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

اینجانب مصطفی مرادی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۲۷ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته." با کسب نمره ..... و درجه ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

(۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

(۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

(۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و.... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

(۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی برخلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن می پذیریم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : مصطفی مرادی

تاریخ و امضاء : .....

دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

پایان نامه برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد «M. A»

رشته حقوق

گرایش: حقوق خصوصی

عنوان

بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته

استاد راهنما:

دکتر حمید سلیمیان

نگارنده:

مصطفی مرادی

زمستان ۱۳۹۵

دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

فرم صورتجلسه دفاع

موضوع پایان نامه: بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته

کدشناسایی:

با تاییدات خداوند متعال، گواهی می‌شود که جلسه دفاعیه پایان‌نامه آقای مصطفی مرادی، دانشجوی رشته حقوق خصوصی، ورودی ۹۱ به شماره دانشجویی ۹۱۰۸۴۸۶۷۱ نیمسال انتخابی ..... در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۲۷ روز ..... ساعت ..... در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق برگزار شد، و پس از بررسی و تبادل نظر به شرح ذیل طبق رای هیأت داوران حاضر در جلسه با نمره به عدد ..... (از ۱۸ نمره) و به حروف ..... و با درجه ..... به تصویب رسید.

استاد راهنما: دکتر حمید سلیمیان

استاد مشاور: در صورت داشتن مشاور

استاد داور ۱: دکتر سید مهدی جلالی

استاد داور ۲: دکتر محمود شهیدی

مدیر گروه:

نماینده دفتر تحصیلات تکمیلی:

تقدیم

به پیشگاه کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها

و دستان پینه بسته پدرم و چشمان همیشه نگران مادرم ...

سپاسگزاری

حمدوسپاس مخصوص خدایی است که سخنوران، درستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق اوراگزاردن نتوانند. همو که آثار قدرت او بر چهره ی روز روشن، تابان است. و انوار حکمت او در دل شب تار، درفشان.

در این جا لازم می دانم مراتب تقدیر و تشکر خود را از زحمات استاد ارجمند جناب آقای دکتر سلیمیان که راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند، ابراز دارم. چرا که بدون راهنمایی و مساعدت ایشان تدوین این اثر ممکن نبود و نیز از تمامی اساتیدی که در طول دوره ی تحصیل، از علم و ارشادات آن ها بهره گرفته ام ، تقدیر و تشکر میکنم.

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱- بیان مساله
۳.....	۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۳.....	۳- اهداف تحقیق
۴.....	۴- سوالات
۴.....	۵- فرضیات
۴.....	۶- پیشینه تحقیق
۵.....	۷- نوع روش تحقیق
۶.....	۸- ساماندهی تحقیق

فصل اول: کلیات

۸.....	۱-۱- مفهوم شناسی
۸.....	۱-۱-۱- تعریف اسناد تجارتي، مصاديق آن، بيع و برات
۸.....	۱-۱-۱-۱- سند
۹.....	۱-۱-۱-۲- اسناد تجاری
۱۲.....	۱-۱-۱-۳- سفته
۱۵.....	۱-۱-۱-۴- دين
۱۶.....	۱-۱-۱-۵- بيع
۱۷.....	۱-۱-۱-۶- برات
۱۸.....	۱-۱-۱-۷- ماهيت حقوقی برات
۱۸.....	۱-۱-۱-۷-۱- انتقال طلب
۱۹.....	۱-۱-۱-۷-۲- نظريه تبدیل تعهد
۱۹.....	۱-۱-۱-۷-۳- نظريه نمایندگی ناقص
۲۰.....	۱-۱-۱-۷-۴- نظريه ظاهر
۲۰.....	۱-۱-۱-۷-۵- نظريه تعهد یک طرفه
۲۰.....	۱-۱-۱-۷-۶- نظريه مورد قبول در حقوق ایران

- ۱-۱-۱-۸- چک ۲۱
- ۱-۲- تنزیل سفته ۲۵
- ۱-۲-۱- قوانین حاکم بر تعهدات ناشی از اسناد تجاری ۲۶
- ۱-۲-۱- دیدگاه تئوری اعمال قانون واحد ۲۷
- ۱-۲-۱- تئوری اعمال قوانین متعدد یا اصل عدم وابستگی امضاها ۲۸
- ۱-۲-۱- تعیین قانون حاکم بر تعهدات برات گیرنده و متعهد سفته ۳۰
- ۱-۲-۲- خرید و فروش اموال اعتباری ۳۱

فصل دوم: نقل و انتقال سفته و آثار آن

- ۱-۲- انطباق نقل و انتقال سفته با قالب های عقود معین قانون مدنی ۳۶
- ۱-۱-۲- بیع ۳۶
- ۱-۲- معاوضه ۳۹
- ۱-۲-۳- صلح ۴۱
- ۱-۲-۳- عقد مستقل ۴۶
- ۱-۲-۴- انتقال طلب ۴۷
- ۱-۲-۵- انتقال دین ۵۰
- ۱-۲-۶- ایقاع معوض ۵۳
- ۱-۲-۲- آثار خرید و فروش سفته ۵۵
- ۱-۲-۲- دین حال یا حال شده ۵۵
- ۱-۲-۲- دین مؤجل ۵۷
- ۱-۲-۲- مؤجل بودن ثمن ۵۸
- ۱-۲-۲- انتقال سفته و مسئولیت ظهر نویسان ۶۱
- ۱-۲-۲- انتقال به منظور دریافت یا واگذاری ۶۱
- ۱-۲-۲- اقسام انتقال سند ۶۲
- ۱-۲-۲- بررسی نظریات فقهی در مورد نقل و انتقال سفته ۶۲
- ۱-۲-۲- استقراض همراه با حواله ۶۲
- ۱-۲-۲- بیع دین ۶۳
- ۱-۲-۲- راههای رهایی از ربا ۶۷
- ۱-۲-۲- حيله های ربای معاملاتی ۶۷

۶۸	۲-۲-۵-۵- حيله هاى ربای قرضى .....
۷۹	نتیجه گیری .....
۸۱	پیشنهادها .....
۸۲	فهرست منابع و مآخذ .....

چکیده

امروزه خرید و فروش اسناد تجاری به خصوص سفته، یک امر متداول بوده، که سفته از میان آنها یکی از نهادهای مهم و پرکاربرد در تجارت و معاملات روزمره به شمار می‌آید. به همین دلیل موضوع تحقیق حاضر را به «بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته» به روش کتابخانه‌ای و اسنادی اختصاص داده، و با توجه به مطالب مذکور می‌توان گفت: تنزیل سفته عبارت است از خرید و فروش بدهی‌ای که زمان پرداخت آن نرسیده، به مبلغ کمتر از اصل به شخص ثالث و در قالب عقودهای بیع، معاوضه، صلح قابل بحث بوده، و در خصوص اینکه تسلیم سفته موجب برائت ذمه متعهد از تعهد مدنی و تبدیل آن به تعهد تجاری می‌شود یا خیر اتفاق نظر وجود نداشته، که هر یک از گروه به دلایل مختلفی مانند تبدیل تعهد به تراضی دو طرف، قصد طرفین، قصد ایجاد تعهد جدید، تبدیل تعهد مطابق عرف اقتصادی، تمسک می‌جویند. و نظر فقها بر این است که اگر سفته صوری نباشد، و فروشنده، سفته را از صادر کننده آن طلبکار باشد، فروش آن به قیمت کمتر به صورت نقد اشکالی ندارد. در حقوق ایران در مورد خرید و فروش سفته موضع صریحی وجود نداشته، مطالبی در لابلای مباحث اسناد تجاری در این خصوص آمده است. در بین فقهاء در مورد خرید و فروش سفته اختلاف نظر وجود داشته، عده‌ای آن را در قالب عقودهای مانند بیع معاوضه صلح، جایز دانسته‌اند، اما عده‌ای در مورد آن تردید داشتند، در حقوق ایران هم خرید و فروش سفته پذیرفته شده است.

واژگان کلیدی: سفته، خرید و فروش، سفته، معاوضه سفته، تنزل سفته

مقدمه

حقوق تجارت از حیث کار بردی ریشه در عرف و رویه های بازرگانان دارد. در حقوق عرفی و اروپایی گفته شده است که در بازارهای مکاره نخستین قواعد مدون آن شکل گرفته است. بی تردید نقش فرهنگ ها و باورهای دینی در آن را نمی توان نادیده گرفت. مثلاً در مورد برات بر اساس حقوق کلیسایی صدور آن را ربوی و نامشروع می دانستند و صرفاً برای حل مشکلات تجار صدور برات از شهری برای شهر دیگر را برای پیشگیری از دستبرد راهزنان به اموال تجار اجازه دادند. در ایران نیز از حیث عملی حقوق تجارت ریشه در عرف و باورهای دینی و مذهبی دارد. از نقطه نظر قانونگذاری حقوق تجارت ما تحت تاثیر شدید حقوق اروپایی و بلژیک و خصوصاً متاثر از حقوق فرانسه است. با وجود اینکه فرانسه پس از کد ناپلئون چندین مرتبه قانون تجارت را اصلاح کرده اند. در قانون ما هنوز برخی مواد کد ناپلئون باقی است. صرف نظر از برخی مقررات جزئی که قبل از تصویب قانون تجارت در مواد مقررات جزایی وجود داشت و برخی مقررات موردی مانند مقررات ناظر به چک تضمین شده بانک ملی و امثال آن مهم ترین اقدامات قانونگذاری در باب تجارت ناظر است. یکی از مهمترین مسائل در حوزه حقوق تجارت، خرید و فروش سفته می باشد که در تحقیق حاضر با روش کتابخانه ای و اسنادی به آن می پردازیم در راستای این منظور ابتدا ماهیت فقهی و حقوقی این مسئله را تبیین و آن را در قالب بیع، معاوضه و صلح مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۱- بیان مساله

با توجه به اینکه سفته بنابر اقتضائات روابط معاملاتی در جامعه صادر می گردد و هم در روابط تجاری و هم در معاملات مدنی از آن استفاده می شود، در مواردی قبل از سررسید نیاز دارنده به وجه نقد موجب طرح معاملاتی می گردد که طی آن حقوق دارنده سفته در قبال وجهی به دیگری واگذار می شود این معاملات در عرف تحت عنوان خرید و فروش سفته رایج است. بررسی ماهیت فقهی و حقوقی این معاملات و تعیین وضعیت آن خصوصاً با امکان ایراد شبهه ربا و متعاقباً احکام آن، یکی از تحقیقات پرثمر و کاربردی می تواند باشد. با نظر به اختلاف نظرهای فقهای عظام بنا بر استفتائاتی که از ایشان به عمل آمده و گستره روابط آن در جامعه و پیامد آن ارجاع اختلاف احتمالی به محاکم، با توجه به ابهامات موجود پژوهش کامل در این خصوص لازم به نظر می رسد.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجا که در عصر حاضر خرید و فروش اسناد تجاری به ویژه سفته، یک امر معمول و متداول است، در خصوص خرید و فروش سفته تاکنون هیچ تحقیق مستقلی انجام نشده که از لحاظ فقهی و حقوقی این مسئله را تبیین نماید، نوشتن تحقیق حاضر با تبیین خرید و فروش سفته و جایگاه آن در فقه اسلامی و حقوق ایران و پاسخ دادن به برخی از شبهات و ارائه راهکارها و پیشنهادها از ضرورت تحقیق حاضر محسوب می شود.

۳- اهداف تحقیق

هدف بررسی موضوع از تمام جوانب نظری و یافتن نتیجه مطابق با قوانین و حل مشکل می باشد که این نتیجه کمک بسیار زیادی به موسسات مالی و بانکی و دانشکده های حقوق و مجامع علمی کشور خواهد نمود و با توجه به مبتلابه بودن در تجارت و دادگاه و اینکه منابع کمی در این زمینه وجود دارد و خلا قانونی نیز وجود دارد. این خلا را برطرف نماییم.

۴- سوالات

اصلی

۱- انتقال سفته بدون ظهرنویسی به غیر یا معامله آن با صادرکننده چه وضعیتی داشته و آثار آن چیست.

۲- وضعیت خرید و فروش و انتقال سفته چگونه است؟

فرعی

۳- آثار نقل و انتقال سفته کدامند؟

۵- فرضیات

۱- انتقال سفته بدون ظهرنویسی به غیر یا معامله آن با صادرکننده، از نظر فقهی و حقوقی صحیح می‌باشد.

۲- خرید و فروش سفته در قالب معاوضه، صلح، می‌تواند صحیح باشد.

۳- انتقال به منظور دریافت یا کدگذاری، استقراض همراه با حواله از آثار نقل و انتقال سفته می‌باشد.

۶- پیشینه تحقیق

در خصوص موضوع « بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته » تاکنون هیچ مقاله یا تحقیق مستقلی نوشته نشده، لذا برخی از نویسندگان به مناسبت‌های مختلف به صورت جزئی به این موضوع اشاره کرده‌اند که به عنوان نمونه به چند مورد از آنها اشاره می‌شود.

۱- بهرام‌مهر، نفیسه تحقیق با عنوان «مطالعه تطبیقی سفته با قمار در معاملات بازار سهام و بازار آتی‌ها ایران» نوشته، ایشان در این مقاله به مطالعه تطبیقی سفته با قمار در معاملات بازار سهام با بازارهای آتی ایران پرداخته، اما در تحقیق حاضر به صورت جامع به موضوع خرید و فروش سفته می‌پردازیم. و ضمن بررسی آن در قالب عقود مختلف به برخی از راهکارها و پیشنهادات در این خصوص اشاره می‌شود.

۲- نیک فرجام، کمال، پایان‌نامه ای با عنوان « مطالعه تطبیقی نمایندگی در امضای اسناد تجاری (برات، سفته و چک) » ایشان در این پایان‌نامه که از سه فصل تشکیل یافته، ابتدا به مفهوم شناسی واژه‌ها و اصطلاحات تحقیق پرداخته، در فصل

دوم قانون صدور چک در مورد اعطای نمایندگی در صدور برات و چک را بررسی و در فصل سوم به آثار این عمل پرداخته است. اما در تحقیق حاضر به صورت جامع به موضوع خرید و فروش سفته می‌پردازیم. و ضمن بررسی آن در قالب عقود مختلف به برخی از راهکارها و پیشنهادات در این خصوص اشاره می‌شود.

۳- ترابی خمس، نادر، پایان‌نامه ای با عنوان «ظهورنویسی برات و مطالعه تطبیقی» نوشته ایشان در این پایان نامه که از دو فصل تشکیل یافته، ابتدا ماهیت سفته و چک و اعطای وکالت را بررسی، سپس اعطای وکالت را در هر یک از آنها تبیین نموده، و راهکارها و پیشنهاداتی در این خصوص آورده است. اما در تحقیق حاضر به صورت جامع به موضوع خرید و فروش سفته می‌پردازیم. و ضمن بررسی آن در قالب عقود مختلف به برخی از راهکارها و پیشنهادات در این خصوص اشاره می‌شود.

۴- خزعلی، محسن، مقاله‌ای با عنوان «خرید و فروش پول، تنزیل سفته و استفاده از حیل‌های شرعی با تاکید بر دیدگاه‌های امام خمینی (ره)» نوشته، ایشان در این مقاله، خرید و فروش پول، چک و سفته را به صورت جزئی بررسی نموده است. اما در تحقیق حاضر به صورت جامع به موضوع خرید و فروش سفته می‌پردازیم. و ضمن بررسی آن در قالب عقود مختلف به برخی از راهکارها و پیشنهادات در این خصوص اشاره می‌شود.

۷- نوع روش تحقیق

توصیفی تحلیلی می‌باشد که ابتدا مسئله توصیف و سپس بر اساس قوانین و مقررات، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

- روش گردآوری اطلاعات

روش گردآوری اطلاعات با توجه به موضوع، کتابخانه‌ای می‌باشد.

- ابزار گردآوری اطلاعات

فیش برداری

۸- ساماندهی تحقیق

تحقیق حاضر با موضوع «بررسی وضعیت و آثار خرید و فروش سفته» از دو فصل تشکیل یافته، از آنجا که در هر تحقیقی، مفهوم شناسی واژه‌ها و اصطلاحات تحقیق نخستین گام در بررسی هر موضوعی است به همین دلیل در فصل اول، به مفهوم شناسی واژه‌ها و اصطلاحات تحقیق که عبارتند از: بیع، سفته، دین، برات، انتقال طلب و تبدیل تعهد پرداخته و در ادامه قوانین حاکم بر تعهدات ناشی از اسناد تجاری را بررسی، در فصل دوم با عنوان «نقل و انتقال سفته و آثار آن» از دو بخش تشکیل یافته، در بخش اول انتقال نقل و انتقال سفته با قالب عقود معین که عبارتند از: بیع، معاوضه، صلح، ایفاء، استیفاء، عقد مستقل، انتقال طلب و انتقال دین و ابراء، را بررسی و در مبحث دوم آثار نقل و انتقال سفته به صادرکننده یا شخص ثالث را بررسی و در نهایت این تحقیق با نتیجه‌گیری و پیشنهادات به پایان رسیده است.

فصل اول

کلیات

مفهوم شناسی، نخستین گام در بررسی هر موضوع است. چه اینکه در تصویر درست و واقعی از مفهوم و معنای موضوع نداشته باشیم، در مسیر جستجو و بررسی به بیراهه می رویم و هر قدمی که برداشته شود، از هدف دورتر می شویم. آنچه تحت عنوان (سفته) به کار می رود به رغم کاربرد گسترده و فراگیر آن، هنوز آنگونه که شایسته است، مورد بررسی همه جانبه قرار نگرفته است.

۱-۱- مفهوم شناسی

در این قسمت از تحقیق، ابتدا به مفهوم سند و انواع آن و سپس معنای لغوی و اصطلاحی برات، چک، سفته را مورد بحث و بررسی قرار می دهیم.

۱-۱-۱- تعریف اسناد تجاری، مصادیق آن، بیع و برات

۱-۱-۱-۱- سند

سند در لغت چیزی است که بدان اعتماد کنند و «نوشته‌ای که در اثبات اعمال حقوقی به کار می رود در صورتی سند است که بوسیله شخص یا اشخاصی که در ایجاد آن اثر دارند، تنظیم شود.»

ماده ۱۲۸۴ (ق. م) سند را چنین تعریف می نماید: «سند عبارتست از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.»^۱

سند در این ماده از نظر اعتبار به دو نوع رسمی و عادی تقسیم شده است.

اول: سند رسمی نوشته‌ای است که در اداره ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مامورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و برطبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد.

دوم: سند عادی به سندی اطلاق می شود که بوسیله افراد تنظیم شده مشروط بر آن که مامورین رسمی طبق مقررات قانونی در آن مداخله نداشته باشند .

پس برات، سفته و چک جزء اسناد عادی به شمار می روند و قانونگذار اصل را بر عادی بودن اسناد در حقوق خصوصی بنا نهاده و لذا اسناد تجاری که تشریفات تنظیم اسناد رسمی را ندارند عادی محسوب می شوند.^۲

۱. یگانه، فریدون، منتظمی، بیژن، حقوق بازرگانی، ۱۹۱

۲. اسدی، فاطمه، بررسی قواعد عمومی قراردادها در اسناد تجاری، مجله علمی تخصصی کانون وکلای دادگستری، منطقه فارس دوره سوم، شماره 6، زمستان 1386، ۶۶

۱-۱-۱-۲- اسناد تجاری

قبل از ارائه تعریف در خصوص اسناد تجاری و ذکر مصادیق آن کلیاتی را در خصوص اسناد تجاری بیان می نماییم.

بحث از اسناد تجاری در کلیه کتب حقوقی فرانسه تحت عنوان *Les effets de commerce* و در حقوق انگلستان بنام *Negotiable instruments* صورت می پذیرد و در حقوق کشورهای عربی اکثراً با عنوان «الاوراق التجاریه» و استثنائاً «الاسناد التجاریه» بکار برده می شود.^۱ در حالی که در قانون تجارت کشور ما طبق تبصره ماده ۲۴۴ قانون تجارت که مقرر می دارد: «همین قاعده در مورد سایر اوراق تجاری نیز رعایت خواهد شد» به برات و کلیه اسناد مزبور از جمله سفته و چک عنوان «اوراق تجاری» اطلاق نموده است و در ماده ۷ قانون تجارت نیز از عبارت «اوراق تجاری» استفاده شده و در ماده ۵۲۸ ق.ت نیز از همین عبارت «اوراق تجاری» استفاده شده است. حتی در بند ۱ ماده ۲۲۳ قانون تجارت قانونگذار برات را «ورقه» تلقی نموده است که مطمئناً با توجه به تبصره ماده ۲۴۴ ق.ت منظور ورقه تجاری است. البته غیر از قانون تجارت در سایر قوانین نیز به اسناد مزبور اشاره شده است مثلاً در بند ج ماده ۱۰۸ قانون آیین دادرسی مدنی به برات و سفته و چک به عنوان «اوراق تجاری و اخواست شده» اطلاق نموده است چون و اخواست مخصوص برات و سفته و چک است و استثنائاً در ماده ۳۷۳ ق.ت از عبارت «اسناد تجاری» استفاده شده و طبق این ماده اسناد تجاری جزء اوراق بهادار می باشند و همچنین طبق ماده ۴۶ قانون مالیات های مستقیم و قانون اصلاح موادی از قانون مالیات های مستقیم مصوب ۸۰/۱۱/۲۷ نیز از عبارت «اسناد تجاری» استفاده شده است «از کلیه اسناد تجاری قابل انتقال که در ایران صادر و یا معامله و مورد استفاده قرار داده می شود...» با ملاحظه ماده ۳۷۳ ق.ت و ماده ۴۶ قانون مالیات های مستقیم و سایر مواد فوق الذکر مشخص می شود که عبارت «اوراق تجاری» و «اسناد تجاری» مترادف هم بوده و معنی واحدی را بیان می نمایند و در حقوق ما به این اسناد با عبارات مترادفی همچون اوراق تجاری، اسناد تجاری، اوراق تجاری و اسناد تجاری نام برده می شود، حتی بعضی ها به این اسناد عنوان «اسناد بازرگانی» نیز داده اند.^۲ هر چند

^۱. اخلاقی بهروز، جزوه حقوق تجارت ۳ (اسناد تجاری)، ص ۳.

^۲. راستین منصور، حقوق بازرگانی، ص ۲۳۷.

بین حقوقدانان اصطلاح رایج تر در این خصوص اسناد تجارتي می باشد. ولی از آنجا که در بند ۱ ماده ۲۲۳ برات، ورقه تلقی شده و از سوی دیگر در تبصره ماده ۲۴۴ و مواد ۷ و ۵۲۸ قانون تجارت و بند ج ماده ۱۰۸ قانون آیین دادرسی مدنی، برات و سفته و چک اوراق تجارتي تلقی شده اند و از طرف دیگر طبق ماده ۳۷۳ قانون تجارت، اسناد تجاری نوعی از اوراق بهادار می باشند. لذا به نظر می رسد که اصطلاح اوراق تجارتي برای نامگذاری این نوع اسناد، قانونی تر و با مسماتر باشد و اصطلاح اسناد تجارتي کمتر از اصطلاح اوراق تجارتي در حقوق ما بیان شده است و حتی برخی از اسناد تجاری عام مانند سهام شرکت سهامی عام و خاص با عبارت «اوراق تجاری» نامیده شده اند. (ماده ۱۰۲ ق.ت، ماده ۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۳۰ و ۵۰ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

بنابراین هر چند قانونگذار ما عنوان باب چهارم قانون تجارت را اسناد یا اوراق تجارتي نامگذاری ننموده است و عنوان برات، فته طلب، چک را بیان نموده است ولی با توجه به تبصره ماده ۲۴۴ و بند ۱ ماده ۲۲۳ و ماده ۳۷۳ و ماده ۵۲۸ و ماده ۷ قانون تجارت و بند ج ماده ۱۰۸ قانون آیین دادرسی مدنی و ماده ۴۶ قانون مالیاتهای مستقیم برات، فته طلب (سفته) و چک مطمئناً اسناد تجاری بحساب می آیند و در واقع قانونگذار بصراحت اسناد مزبور را اسناد و اوراق تجارتي قلمداد نموده است. حتی در باب پنجم قانون تجارت تحت عنوان «اسناد در وجه حامل» خصوصاً ماده ۳۳۲ آن عبارت «اسناد» را استفاده نموده است.

قانونگذار ما در باب چهارم قانون تجارت اسناد تجاری را تعریف ننموده است و حقوقدانان ما هر کدام تعریفی از این اسناد بدست داده اند. برخی از حقوقدانان اسناد تجاری به معنای عام کلمه را اسنادی می دانند که معرف طلب یا مالی بوده و بنحوی از انحاء در قلمرو تجارت مورد استفاده قرار می گیرد مثل اسکناس، برات، سفته، چک، اوراق قرضه، اسناد خزانه، قبض انبارهای عمومی، سهام شرکتهای تجارتي، بارنامه و غیره.^۱

قبل از تعریف اسناد تجاری به معنای خاص بایستی روشن نمود که آیا اسناد مزبور را رسمی اند یا عادی؟ اسناد جمع سند می باشد و در فرهنگ لغت سند بمعنای

^۱. اخلاقی بهروز، جزوه تجارت ۳، صص ۳ و ۴.